Kültür, Sanat ve Düşünce Dünyasının Nabzı

Dergiler
3

دَرگاه 100. YILINDA DERGÂH DERGİSİ

Editör: Doç. Dr. Ali KURT

GÖLCÜK
BELEDİYESİ

GÖLCÜK
BELEDİYESİ

Kültür Sanat ve Düşünce Dünyasının Nabzı
Dergiler 3

100. YILINDA DERGÂH DERGİSİ

Editör
Doç. Dr. Ali KURT

Basım Tarihi
Aralık 2021

ISBN 978-605-83339-3-2

Baskı Hazırlık
Mizanpaj: **Minyatür Ajans**
Kapak: **Zeyd Onur Sönmez**

Basım Yeri:
Çalış Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.
(Sertifika No:45159)

© Copright 2021, Gölcük Belediyesi
Yazılı izin alınmadan çoğaltılamaz, yayınlanamaz, bilimsel çalışmalar dışında alıntı yapılamaz.

Bu kitapta yer alan yazıların içeriğinden doğabilecek her türlü
yükümlülük ve sorumluluk yazarlarına aittir.

GÖLCÜK BELEDİYESİ
Gölcük Belediye Başkanlığı 41650 Gölcük/ KOCAELİ
0 262 414 45 85 • 0 262 414 33 03 • bilgi@golcuk.bel.tr

MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ'UN FELSEFİ YAZILARI BAĞLAMINDA DERGÂH MECMUASI'NIN FELSEFÎ YAZINA OLAN KATKISI

Ahmet DAĞ *

Özet:

1921-1923 yılları; Milli Mücadele'nin yaşandığı ve yeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulma sürecinin olduğu yıllardır. Bu yıllarda yayımlanan Dergâh Mecmuası, yalnızca edebî yönü bakımdan zengin olan bir dergi değil aynı zamanda felsefi yönü bakımdan da çok zengin bir içeriğe sahip olan bir dergidir. Nitekim Dergi'nin edebi, fikri ve felsefi temellerini Bergson'un felsefi anlayışı olan sezgicilik (entüisyonizm) oluşturur. Bu dergi; Bergson felsefesinden etkilenen Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yanı sıra Bergson felsefesinin izinde olan Mustafa Şekip Tunç'un dışında Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Bey ve Mehmet Emin Erişirgil gibi felsefecilerin yazdığı yazıları barındıran bir dergidir.

Kırk iki sayılık bir yayın sürecine sahip olan Dergâh Mecmuası'nda en çok makaleleri yayımlanan felsefecilerden biri Mustafa Şekip Tunç'dur. O, Bergson'un felsefi fikirleri ekseninde Dergâh Mecmuası'nda "Ruh-Beden, Şuur, Hakikat, Hayat, Şeniyyet (Gerçeklik)" temaları üzerine yazılar yazmıştır. Dinin toplumsal yönünün öneminin farkında olan Mustafa Şekip, dinin; felsefe, ahlak ve sanatın üzerinde etkisi olduğunu ve medeniyetlerin temelinde önemli yeri olduğunu ifade eder. Bu çalışmada; Dergâh Mecmuası'nın, Mustafa Şekip Tunç'un felsefi yazıları bağlamında felsefi düşünceye olan katkısı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Bergson, Sezgicilik, Mustafa Şekip Tunç.

* Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Giriş:

Yahya Kemal'in etrafında toplanan yazarların yazdığı, edebiyat ve felsefeyi cem etmiş olan Dergah Mecmuası'nın benimsediği entüisyonist akım, dönemin ruhuyla kesişir. Dergide ağırlıklı olarak -Bergsonizmin de en önemli temsilcileri olan- Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, M. Emin Erişirgil ve Hasan Ali Yücel gibi felsefecilerin felsefi yazıları, Yahya Kemal, Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Ahmet Haşim, Ahmet Kutsi, Kemalettin Kami, Ruşen Eşref, Nurullah Ata ve Ruşen Eşref gibi kişilerin edebiyat yazıları yer alır (Yüce, 2012: 20). Darülfünun Muallimleri de olan Mustafa Şekip, İsmail Hakkı ve Mehmet Emin gibi felsefeciler kendi yaklaşımlarına yakın buldukları H. Bergson, E. Boutroux ve W. James gibi filozofların felsefi düşüncelerinden de beslenerek rasyonalist, pozitivist ve materyalist felsefe geleneğine tepkisel tutum takınmışlardır. Söz konusu bu felsefeciler, Abdullah Cevdet, Baha Tevfik ve Celal Nuri gibi aydınların temsil ettiği maddeci felsefe gelenekle birlikte Ziya Gökalp gibi Durkheim tipi içtimaiyatçılığa da tepki göstermişlerdir. Pozitivist veya mekanik toplumcu esaslı felsefe geleneğinin bir çözüm olmadığını ve spritüalist felsefe geleneğini tercih etmenin nedenleri vardır. Diğer akımlara nazaran sezgicilik; "hakikat, iman, ümit, ruh, aşk ve süre" gibi kavramların o dönemin koşullarında ağır maddi şartlar yaşayan Anadolu toplumu için daha uygun felsefe türü olduğu düşünülmüştür. Keyfiyetin/nitelik, kemiyeti/nicelik yeneceğine dair bir inancı destekleyen bu felsefe türünün en önemli kavramı olan "elan vital/hayta hamlesi", adeta milletin ye'se düşmesini engelleyecek önemli bir unsur olarak görülmüştür.

Kurtuluş Savaşı ve İstikbal mücadelesi yıllarında (1921-1923) arasında yayımlanan "Dergâh Mecmuası", içerik olarak ağırlıklı olarak "edebi, tarihi ve felsefi" mevzuları kendine konu edinmiştir. Edebiyat bağlamında yazılar felsefe yazılarına göre daha fazla olsa da azımsanmayacak düzeyde felsefe

yazıları vardır. Hatta dergide yayımlanan yazıların edebiyattan sonra en fazla olan felsefe alanında olduğu söylenebilir. Dergide yazan ve yazılan yazılarda H. Bergson ve W. James'ın felsefelerinin etkisinde kalıp pozitivist, materyalist ve mekanist felsefelere tepkisel olan yazılar yazan yazarlar vardır. Bu yazıların sahipleri M. Şekip Tunç, M. Emin Erişirgil, İ. Hakkı Baltacıoğlu, Fuat Köprülü gibi kişilerdir. Yahya Kemal ile birlikte derginin kurucularından biri olan M. Şekip Tunç, Dergah Mecmuası'nda en çok yazı yazan yazarlardan biridir. Dergi'nin ilk sayısından son sayısına (42) kadar neredeyse tamamında telif veya çeviri yazıları bulunan Mustafa Şekip'in (Tunç) yazılarına içerik olarak bakıldığında felsefi ağırlıkta olduğu görülür. Her ne kadar yazılarının birçoğu "Ruhiyat" alan başlığında verilmiş olsa da yazıları felsefi içeriktedir. M. Şekip Tunç'un yazıları, içerik olarak incelendiğinde ruhiyat ağırınlıklı değil felsefi ağırlıklıdır. Nitekim yazılarında Psikoloji'nin akım ve yaklaşımlarından daha çok Felsefe'nin önemli bir akımı olan entüisyonist (sezgici) felsefe geleneğinden etkilendiği görülür. Nitekim yazı başlıklarının "Sanat, Resim, Şahsiyet, Hürriyet, Ruh, İhtiras Meslek, Sınıf ve İlim" gibi kelimeleri dahi yazarın yazılarının içerik olarak felsefi ağırlıklı bir üslup taşıdığını gösterir.

Çok farklı yazılar yazmış olan M. Şekip Tunç'un yazılarını sınıflandırmak onun yazılarının analizini kolaylaştıran bir kategorileştirme olabilir. Bu bağlamda Tunç'un, Dergah Mecmuası'nda yayımlanan yazılarını dört kısma ayırabiliriz: 1. Sanat ve Estetik Yazıları, 2. Kavramlar 3. İçtimaiyat, İnsanlar ve Ekoller, 4. Deneme ve Şiir…

Mustafa Şekip Tunç'un Dergah Dergisinde Bergson'dan Yapmış Olduğu Çevirilerin Listesi

Sıra No	Yazının Adı	Sayı	Tarih	Sayfa No
1	Sanatın İç Yüzü (Sanat Yazıları)	1	15 Nisan 1337/1921)	3-5
2	Bir Şahsiyet (İçtimaiyat, Siyaset ve Ekoller)	2	1 Mayıs 1337/1921	20-21
3	Hakiki Hürriyet (İçtimaiyat, Siyaset ve Ekoller)	3	16Mayıs 133/(1921	8-10
4	Ruha Bir Nazar (Kavramlar) Taziyet (Şiir) Havuz (Şiir)	4	1 Haziran 1337/1921	6-7
5	İlmin Mebdelerine Nazaran Kıymeti (İçtimaiyat, Siyaset ve Ekoller) Gözlerin, Koşma ve Türkü (Şiirler)	5	20 Haziran 1337/1921	5-8

Sıra No	Yazının Adı	Sayı	Tarih	Sayfa No
6	Hislerimizin Mantığı (Kavramlar)	7	20 Temmuz 1337/1921	3-4
7	Cevap (İçtimaiyat, Siyaset ve Ekoller)	8	5 Ağustos 1337/1921	6-9
8	Mütefekkirlerimizin Seciyesi (İçtimaiyat, Siyaset ve Ekoller)	10	5 Eylül 1337/1921	4-6
9	İhtiras Nedir? (Kavramlar)	11	20 Eylül 1337/1921	4-6
10	İhtiraslar Nasıl Doğar? (Kavramlar)	12	5 Teşrinievvel 1337/1921	5-6
11	Mesleksizlik (İçtimaiyat, Siyaset ve Ekoller)	13	5 Teşrinievvel 1337/1921	4-5
12	Ruh (Şiir)	14	5 Teşrinisani 1337/1921	8
13	Spor İhtirası (Kavramlar)	15	20 Teşrinisani 1337/1921	5-6
14	Ruhun Binbir Gecesi (Deneme)	16	5 Kanun-ı Evvel 1337/1921	7-8
15	İhtirasta Faaliyet-i Ruhiye (Kavramlar)	17	20 Kanun-ı Evvel 1337/1921	8-9
16	Bedii İhtiras (Kavramlar)	18	5 Kanun-ı Sani 1337/1921	6-7
17	Vezinlerin Can Damarı (Sanat Yazıları)	21	20 Kanun-ı Sani 1338/1922	4-6
18	Siyasi İhtiras (Kavramlar)	22	5 Mart 1338/1922	4-5
19	Mevzun Olan Yalnız Şiir midir? (Sanat Yazıları)	24	5 Nisan 1338/1922	5-7
20	Rum Mayası (İçtimaiyat, Siyaset ve Ekoller)	26	5 Mayıs 1338/1922	4-6
21	Rum Mayası (İçtimaiyat, Siyaset ve Ekoller)	28	5 Haziran 1338/1922	5-6
22	Ruhun Binbir Gecesi (Deneme)	32	5 Ağustos 1338/1922	4-5
23	Resmin Psikolojisi (Sanat Yazıları)	33	20 Ağustos 1338/1922	5-8
24	Ruhun Binbir Gecesi (Deneme)	34	5 Eylül 1338/1922	6-7
25	Resim ve Metafizik (Sanat Yazıları)	35	20 Eylül 1338/1922	3-6
26	Üç Sınıf (İçtimaiyat, Siyaset ve Ekoller)	38	5 Teşrinisani1338/1922	4-5
27	İhtiyarlar Medeniyeti (İçtimaiyat, Siyaset ve Ekoller)	39	20 Teşrinisani 1338/1922	3-6
28	Rum Mayası (İçtimaiyat-Siyaset)	40	5 Kanun-ıevvel 1338/1922	7-9
29	Taklitten İbdaa (İçtimaiyat, Siyaset ve Ekoller)	42	5 Kanun-ı Sani 1338/1922	3-4

1. Sanat ve Estetik Yazıları:

"Sanat'ın İç Yüzü" (S. 1), "Vezinlerin Can Damarı" (21) ve "Mevzun Olan Şiir Midir?" (24), "Resmin Psikolojisi" (S. 33), "Resim ve Metafizik" (S. 35) adlı yazılarını, onun estetik veya sanat felsefesi bağlamında yazmış olduğu yazılar kategorisine dahil edebiliriz.

Mustafa Şekip Tunç, 5 Nisan 1337/1921 tarihinde yayımlamış olduğu "Sanatın İç Yüzü" adlı yazısında müntesiplerinin sanata hürmet ettiğini filozofların ise hakir gördüğünü iddia eder. Sanatın taklit, aslı varken kopyasıyla muhatap olan sanatçının ise mukallit olduğunu düşünen Platon ve Aristoteles'e göndermede bulunan Tunç, "Oyun, Yaratma ve Taklit" gibi sanat türleri bahislerine değinir. sanatın oyun dolayısıyla gayesiz bir uğraşı olarak gören Croce'nin "yaratma" olarak sanat bahsini onaylar. Bâtını olan sanatın, zahiri olan felsefe gibi ilimler tarafından kavranamayacağını söyleyen Tunç'a göre düşünceyi/felsefeyi zeka ve gerçeklikle, sanatı faraziye olarak görmek yanlıştır. Sanat, ruhi duygulanım ve hayallerin bâtınî heyecanla kaynaşmasıdır. Sanatçıların eserlerine ve türbelerine hürmet gösterilmeleri durumu, filozofların telakkileriyle toplumun hürmeti arasında olan bir çelişkinin göstergesidir. Sanatı kavramak isteyenler, onun haremine girdiğinde sanatın ne oyun ne de taklit olmadığını görecektir.

"Sanat-Din-Ahlak" arasında sıkı münasebet kuran Tunç, üçünün de ruh ve vicdanda tecelli ettiğini iddia eden Tunç'a göre Garp'a esaretin nedeni olan madde tahakkümünün yerini en yüksek medeniyet ve "Din-Ahlak-Sanat"ın yurdu olan Şark alacaktır. Zaten Garp medeniyetini ayakta tutan unsur olan Hz. İsa da bir Şark çocuğudur. Ona göre milletin koynunda yaşaması gereken bu üçlü; his, inanç ve tezahürü barındırır. Hayatın yüksek tezahürü ve ruhun önemli cehdi olan Sanat'ın kavramı olan "güzellik" hazdan çok izlenimlerin heyecanlarıdır ve heyecanın kaynağı ise tabiatta olan ahenktir. Mühendisin, vücuda getirdiği şeylerde ruh ve heyecan yokken eşya ile insanı kavuşturan sanatta ise ruh vardır ve ruhun kendisini açmasıyla sanat eseri kavranabilir. Sanatta, cisimler alemi ile ruhlar alemi bir araya gelerek sanatın hakiki haysiyetini oluşturur. İnsan ruhu, insanlığın ne anlama geldiğini öğretecek ve insana varlığını tanıtacak en yüksek ahenk ve mürüvvetlere namzettir (Tunç, 2016: s. 3-5).

20 Kanun-ı Sani 1338/1922 tarihli "Vezinlerin Can Damarı" yazısında Yahya Kemal ile Cenap Şehabettin'in vezin farkına değinen Tunç, Lanson, Guy de Maupassant, Zola ve Claude Bernard gibi isimlerin bilimselci yaklaşıma eleştirel

olarak değindikten sonra felsefe ile sanat münasebetine değinir. Felsefe irfanı, şuurlaşmadığı için tenkitlerde meslek farklarının temyiz edilmediğini iddia eden şiir ve şair tahlili yaptıktan sonra şiirin, ilim ve felsefeye göre zevk ve arzuları içerdiğini ifade eder. Ona göre hecenin veya aruzun üstün geleceği iddiasında bulunanlar gerçeklikten uzaktır ve zenginlik açısından aruz ve vezin birlikte varlık göstermesi gerekir. Şiir ve şair tahlili yaptıktan sonra şiirin ilim ve felsefeye göre zevk ve arzuları içerdiğini ifade eder. Edebiyat, ilim ve felsefe öğretemeyeceği gibi ilim de şiir olmaz (Tunç, 2018: s. 4-6).

Tunç, 5 Nisan 1338/1922 tarihli "Mevzun Olan Şiir Midir?" yazısında vezni, şiirde arama yanılgısının felsefesizlikten ileri geldiğini, mekanik algılayışımızdan ötürü kavrayamadığımız hayatın elastik yapısının olduğunu ifade eder. Hayatın vezin taşıdığına dair edebi bir deneme kaleme alan Tunç, ilim ile sanatın farkının açık olduğunu ifade eder. Ona göre fikirler; ruh ve cemiyetlerle birlikte yaşar ve her millettin telakkisi farklıdır. Muhtelif istikametlerde (bilim, sanat, sanayi, iktisat siyaset, hukuk vs.) inkişaf eder. Ruhun kanunu olmadığı için şiir ve edebiyatın da kanunu olmaz (Tunç, 2018: s. 5-7).

20 Ağustos 1338 tarihli "Resmin Psikolojisi" yazısında; Halil Paşa, Çallı İsmail Bey, Namık İsmail Bey, Sami Bey, Nevzat Hanım ve Güzün Hanım gibi ressamların, resimlerini estetik düzlemde tahlil eder. "Sanat-felsefe" arasında ilişki kurduğu "resim-edebiyat", kadın-erkek ruhu kadar birbirine zıttır. Resim, ruhun en derin dışa vurumudur, edebiyatta oluş resimde sabit duruş vardır. Gözün mahiyeti anlaşıldıkça resmin neliğinin anlaşılabileceğini ifade eden Tunç, edibin hislerinden ressamın ise gözünden müstefit olduğunu ifade eder. Göz-akıl birlikteliğine geniş olarak değinen Tunç'a göre dimağ ve insan oluşun terkibi olan resim, göz-akıl birlikteliğinin bir serimidir (Tunç, 2018: s. 5-8).

Tunç, 20 Eylül 1338/1922 tarihli "Resim ve Metafizik" başlıklı yazıda; sanatkar-mütefekkir, düşünme-ilham arasındaki bağa değindikten sonra tefekküre havas ve tecrübeyle ilhama ise his ve heyecanla gidildiğini ifade eder. Felsefenin en ruhlusu olarak gördüğü sanatın, fizik alemi aşan bir âlem arayan ve bir defaya mahsus yaratma ediminin gerçekleştiği hikmet alanı olduğunu ifade eder. Ona göre sanatta hakikat-metafizik gerçekliğe en yakın olanlar empresyonistlerdir fakat onlar da metafizik yetkinliğe ulaşamamışlardır. Tabiat, büyük sanatkarın büyük sanat eseri renk, şekil ve ışığı iyi kullanan sanatçı ise tabiattan hareket eden

mana düzleminde eser meydana getiren küçük mübdilerdir. İdealizm olmaksızın tabiat tasavvuru natüralizm yani maddeciliktir (Tunç, 2019: s. 3-6).

Tunç, bu sanatla ilişkin yazılarında Sanat'ın ne olduğunu ve sanat türlerini konu aldıktan sonra sanatın asli unsurlarından olan şiir ve resim üzerinden sanat ve ruh ilişkisi kurur.

2. Kavramlar:

"Ruha Bir Nazar" (S. 4), "Hislerimizin Mantığı" (S. 7), "İhtiras Nedir?" (S. 11), "İhtiraslar Nasıl Doğar?" (S. 12), "Spor İhtirasının Mahiyet ve Kıymeti" (S. 15), "İhtirasta Faaliyet-i Ruhiye" (S. 17), "Bedii İhtiras" (S. 18), "Siyasi İhtiras" (S. 22)," başlıklı yazıları; ruh, his, ihtiras gibi kavramların neliğine ve çeşitlerine değinmiş olduğu yazılardır.

1 Haziran 1337/1921 tarihli "Ruha Bir Nazar" başlıklı yazısında ruh konusunda ortaya konan yaklaşımların sorunlu olduğunu bunun da nedeninin ruh ile olan şımarık bir laubalilikten kaynaklandığını ifade eder. Ona göre din ve ahlak anlayışımız bile ruhun kıymetini ve kuvvetini anlamaktan uzaktır. Ruh hakkında bilinenler, beylik ve antika hükmünde olan malumatlardır. Zekayı ruhun ölmüş tabakası olarak gören Tunç, ruhun akıldan ibaret olmadığını ihtiras, fikir ve kanaat adına ne varsa ruhta olduğunu söyler. Dergide ilk olarak "hırsın" önemine dikkat çeken Tunç, ruhu hayatın en zinde ve mütekamil kudreti olarak görür. Ruhun köklerinin akılda değil hislerde, hayati hareketlerin kaynağının akılda değil hislerde olduğunu iddia eden Tunç'a göre "ahlak, siyaset, din, bediiyat ve iktisat" gibi alanlarda etkin olan hissiyat, hayatın mantığıdır (Tunç, 2016: s. 6-7).

30 Haziran 1337/1921 tarihli "Hislerimizin Mantığı" başlıklı yazısında ruhun köklerinin; akılda değil hislerde olduğunu, hisleri fikirlere bağlayan düşüncenin çocukta olmadığını söyler. Ona göre fikirler, harici alemin hisler ise manzume-i uzviyetin intibalarıdır. Hayati hareketlerin kaynağı akılda değil hislerdedir. Hissiyat ahlak, siyaset, din, bediiyat ve iktisat gibi alanlarda etkin olan hissiyat, hayatın mantığıdır (Tunç, 2016: s. 3-4).

20 Eylül 1337/1921 tarihli "İhtiras Nedir?" yazısında ruh gibi ihtirasın da mahiyet olarak anlaşılmasının zor olduğunu, ihtirasların şeytani bir hâl ve aklın düşmanı olduğunu ifade eder. "İhtiras" eleştirisi yapanların muhterisler olduğunu, ihtirasın elektrik gibi hem tahribatı hem de enerjiyi doğuran bir

yapısı olduğunu söyler. Ribot'un "İhtiraslar Hakkında Bir Tecrübe-i Kalemiye" kitabından hareketle teessüri ve zihni hayat ayrımı yapan Tunç teessüri hayatı; hisler, heyecanlar ve ihtiraslar olarak görür. Ona göre hisler, ruhi hayattaki iştaha ve temayüllerdir. Hissiyatın bir engele çarpması ve heyecanın müzminleşmiş hâli olan ihtiras hissin had bir şeklidir (Tunç, 2016: s. 4-6).

5 Teşrinievvel 1337/1921 tarihli "İhtiraslar Nasıl Doğar" yazısında hayatın kendisinde bir canlılık olmadığı ve her şeyin maddiyatla belirlendiği düşüncesine atıfta bulunarak hayatın esrarından kopan maddi tekâmülcülerin, aklı dahi harici muhite naklettiklerini ifade eder. Ona göre keyfiyet meselelerinin enfüsi olduğu için hayatı yalnızca mantıkla ve harici sebeplerle izah edenler aldanır. İhtirasın mütekamil ve ergen fertlerde göründüğünü söyleyen Tunç, muhterisliğin en büyük nedeninin uzviyet ve ruhiyat arasındaki muvazenesizlik olduğunu ifade eder (Tunç, 2017: s. 5-6).

20 Teşrinisani 1337/1921 tarihli "Spor İhtirasının Mahiyet ve Kıymeti" başlıklı yazıda hayatı, akıl ve itidal olarak görenler ihtirasın şedit temayüllerine sahip olduğunu iddia eden Tunç'a göre ihtirasın süfli temayüllerden biri, ruha egemen olmasıdır. İhtirasın gıdası, en süfli (ayyaşlık vs.) veya en ulvi (felsefi, milli) ihtiyaçlardan olur. Bu süfli ve ulvi ihtirasları mevzu edip Yunan'da sporun önemine değindikten sonra spor ihtirasının temelinin ilmi olmadığını maddi saik olduğunu fakat Kurtdereli, Kara Ahmet gibi güreşçileri örnek vererek sporu sporun kendisi için yaptıklarını söyleyerek sporun süfli ihtiraslardan uzak olması gerektiğini ifade eder (Tunç, 2017: s. 5-6).

20 Kanun-ı Evvel 1337/1921 tarihli "İhtirasta Faaliyet-i Ruhiye" adlı yazısında Tunç, ihtirasın doğuşuyla ruhun yeniden teşekkül ederek yeni fikir, temsil ve irade mahiyeti kazandığını söyler. Üst bir arzuya ulaşma çabası olan ihtirasın biçimine göre kişiyi, mesrur veya perişan kılar. Yüksek ihtirasların zengin bir hisse ve mücerret bir muhayyileye sahip olduğunu iddia eden Tunç'a göre ihtirasta akıl, fikir ve muhakeme olmadığı düşünülür oysa hissiyat mantığı vardır. O, muhterisleri; mantık sahası dar olan şiddetliler ve planlı haris cehalete sahip mülahazalı veya hesabiler olarak ikiye ayırırken his ve akıl mantığını, dengeli tutan ihtirası ise olumlar (Tunç, 2017: s. 8-9).

5 Kanun-ı Sani 1337/1921 tarihli "Bedii İhtiras" adlı yazısında İhtirasın sanatkarın dünyasında mühim bir yeri olduğunu düşünen Tunç, sanatta ihtirasın önemine değinir. Mütekamil olmayan ihtirasların (aşk, kin, haset, spor,

kumarbazlık) idrak ve felsefeye bağlı olmadığını, bedii ihtirasın kaynağı olan hiss-i bedii'nin kaynağını kuvvet fazlası bir oyun olarak gören maddeci yaklaşıma atıfta bulunduktan sonra insandaki "hissi bedii"nin, ilkel de olsa güzellik fikri ile ilişkili olduğunu iddia eder. Hissi Bedii; "ibdai" ve "hayrani"olmak üzere ikiye ayıran Tunç'a göre güzelliği yaratanlar ile hayranları güzelliği duymak konusunda müşterektirler. Muhteris sanatkârlar, kendilerini ve mesleklerini her şeyin üstünde bilirler (Tunç, 2017: s. 5-7).

İlk siyasi yazısı olarak nitelendirilebilecek 26 Şubat 1338 tarihli "Siyasi İhtiras" adlı yazısında "ihtiras volkanları"nın inkılap ve ihtilal devirlerinde görüldüğünü ifade eder. Ona göre Meşrutiyet'ten itibaren 14 yıldır ihtiras ortamında "politikacılar-mefkureciler ikbalperestler-vatanperverleri" tefrik eden ölçünün olmadığını, vatanperverin vatan haini veya mefkûrecinin fırkacı çıkmaktadır. Hemşerilik-vatanperverlik farkının tefekkür ve tasavvurda olduğuna değinen Tunç, vatanı sevmenin unsuru olan kuva-yı ruhiye olmazsa vatanperverlik mefluçtur. Şairler kadar mefkûre sahibi olan siyasilere de muhabbet duyulması gerektiğini söyleyen Tunç, siyasi ihtirası; realist ve idealist diye ikiye ayırır. Aralarında uhuvvet olurken diğerlerine düşmanlık besleyen realist ihtiras sahipleri, kendi ikballerini ve menfaatlerini sağlayınca genelin faydasını sağladıkları iddiası taşıyanların (İttihat ve Terakki, Taşnak, Etnik-i Eterya vs. cemiyetler) inkılap zamanında yetişirler ve değişmeyen fikirleri yıkılmaz azimleri vardır. İhtilal nesli olan bu nesil, en çok değişen nesildir ve müesseseleri eriyip giderler. Mefkûresine odaklı iradelerini muteal kudrete teslim eden mefkûrevi bir ihtirasın siyasinin nebileri olan idealistler ise iş başında bulunmayı sevmedikleri için ikbalperest ve gururları yoktur. Siyasi mefkurelerini mutlak hakikat gören idealistlerin siyaset anlayışı toplumsal olduğu için bütün mevcudiyetleriyle inandıkları için siyasi akidelerinde asabiyet vardır. İhtirası siyasiye göre temiz bir hale-i ruh olan vatanperverlik, şahsi hırslardan tenezzüh edebilen milli bir ruhun timsalidir (Tunç, 2017: s. 4-5).

Kavramlar başlığında Ruh'un neliği, ruh bağlamında "akıl, ihtiras ve hissiyat" gibi unsurları ele alıp bu kavramların yalnızca bilinçsel olmadığını aynı zamanda tinsel olduğunu ifade eder. Ruhun köklerinin akılda değil hislerde olduğunu ve hissiyatın hayatın mantığını oluşturduğunu iddia eder. Hislerin tecrübi bir yansıması olarak ihtirası ele alan Tunç, ihtirası olumlar ve onun mütekamil fertlerde fayda ürettiğini ifade eder. İhtirası ulvi ve süfli diye ikiye

ayıran Tunç, his ve akıl mantığını, dengeli tutan ihtirası olumlar. Sporun kendisi için yapılmadığında ilmi temeli olmayan bir ihtiras hâline döndüğünü ifade eder. Hissi Bedii'nin maddeci bir içeriğe sahip olduğunu ve bunu içselleştiren muhteris sanatkârların, kendilerini ve mesleklerini her şeyin üstünde tuttuğunu söyler. Siyasette çıkarı amaçlayan realist ihtirası olumsuzlarken milli ruhun timsali olan idealist ihtirası olumlar.

3. İçtimaiyat, Siyaset ve Ekoller:

Yukarıdaki başlıklı içerikteki yazılar; Bir Şahsiyet (S. 2), Hakiki Hürriyet (S. 3), İlmin Mebdelerine Nazaran Kıymeti (S. 5), Cevap (S. 8), Mütefekkirlerimizin Seciyesi (S. 10), Mesleksizlik (S. 13), Üç Sınıf (S. 38), İhtiyarlar Medeniyeti (S. 39), Rum Mayası (S. 26, 28, 40), Taklitten İbdaa (S. 42) yazılarıdır.

Tunç, 12 Nisan 1337/1921 tarihli "Bir Şahsiyet" yazısında; insanlar arasında farklığı sağlayan kazanımların olduğunu, mutavassıt insanın sıfatlarının benzer, hususi insanların ise mümtaz sıfatlara sahip olduğunu ifade eder. "Kibar, asil ruhlu, mucit, milli sadelik sahibi, musikişinas, tüm yaratıcı ruhlar gibi "ukala, zeka-perest, ve mantıkçı", dinini dahi bir sanatkar gözüyle gören ve kalbiyle seven, calib-i dikkat bir şahsiyet" diye tanımladığı Halit Şazi Bey nazarında şahsiyet tanımlaması yapar (Tunç, 2016: 20-21).

3 Mayıs 1337/1921 tarihli "Hakiki Hürriyet" başlıklı yazısında mekanik ve manevi ilimlerin farklı olduğunu, doğa bilimlerin manevi-insan bilimlere indirgenmesini doğru bulmayan Tunç, Durkheim takipçisi olan Ziya (Gökalp) Bey'in sosyolojisinin, kimyanın toplumsal olaylara uygulanması olarak görür. Durkheim'ın sosyolojisinin kaderinin de Comte sosyolojisi kitaplarda kalacağını söyler. Batı uygarlığına temessülü, şart görenleri gözü bağlı putperest gören Tunç, İngilizlerin hayatın sırlarını elinde tuttuğuna dair inanışı "zehri manevi" olarak görür.

Ruhi hadiseleri, uzvi hadiselerle eşitleyen yaklaşımı sorunlu bulan Tunç, hürriyetin maddi olandan kurtuluşla ilişkin bir durum olduğunu ifade eder. Ona göre inkişaf edememiş hümanistler, maddi geriliğin aşılmasıyla insanın refaha ve özgürlüğe kavuşacağını düşünmüşler fakat netice öyle olmamıştır. İnsanlığı ateşe salacak bir sanayileşme ve kapitalizm evresi içerisine girilmiştir. "Hırsızlık" ve "hilekarlıkla karışık namert" Yunan'ın hakkından nankörlükten vazgeçilen Şark, bir alternatiftir.

Esareti aileyle ilişkin dahili ve başka milletlere öykünme olarak harici olarak ikiye ayıran Tunç, "hürriyet, tahakküm, istibdat, esaret, nüfuz ve inkıyat" kavramlarının neliğinin anlaşılamadığını ifade eder. Ona göre her millet, hürriyetini kendi ıstıraplarından öğrenir ve ıstıraplarını ne kadar kuvvetle duyar ve yaşarsa o kadar hür olunur. İnsanın hakiki kuvveti, kudret-i ruhiyesindedir. Hakiki hürriyet; kendi hayatımızı bütün maziyle duyup yaşamak, ıstırap ve ölüm getiren tehlikelere karşı daima mukavemetli ve canlı bir halde bulunmaktır (Tunç, 2016: 8-10).

9 Haziran 1337/1921 tarihli "İlmin Mebdelerine Nazaran Kıymeti" yazısında "Kara Kitap" deyince nasıl akan sular durulursa aynı durumun söz konusu olduğu ilmin mevzularının da şüpheden ari olduğunu, ilmin temellerini tahkik etmenin akıllara ahi gelmediğini ifade eder. Darülfünun menşeili olan ilim adamlarına mesafeli olan Tunç'a göre felsefenin eleştirel yönü ilimde kullanılmamaktadır. "Hikmetşinas" ilim adamı, tekil vakıaları değil genel vakıalara ve kanunlara ehemmiyet verir. İstikra/Tümevarım ve İstintaç/Tümdengelim kavramlarına atıfta bulunan Tunç'a göre aynı tertipte ortaya çıkan hadiseler aynı şekilde meydana gelirler. Ortak temayülleri olan insanı hayvandan ayıran ilimdeki illiyet idraki (hikemi-kimyevi) olmasıdır. Toplumsal ve doğal ayrımı yapan Tunç'a göre hayatiyet/içtimaiyat hikmet ve kimya hadiselerine nispet edilemez. Tecrübe, tecripten, şey, ise nefs'ten farklı olduğu için akılcılığa ve sistemciliğe tahammül edemeyen hayatiyat kanunları, maddiyat kanunları gibi yakin değildir (Tunç, 2016: 5-8).

Ragıp Hulusi Bey'in "Hakiki Hürriyet" makalesindeki önce Le Bon'un etkisinde kalan Ziya Bey'in intisap ettiği Durkheimci sosyolojiye getirmiş olduğu eleştirilere değindiği 5 Ağustos 1337/1921 tarihli "Cevap" adlı yazısında Felsefe'den ayrılan ilimlerin felsefeye düşman olduğunu ifade etmiştir. Ona göre Durkheim'in müspet ve müstakil bir ilim haline getirmek istediği içtimayat, zorlukları barındırır ve felsefe-i içtimaiye, sistemci felsefe kafasıdır. Durkheim'ın felsefe-içtimayatının, toplumsal ve bireysel tarih bağlamında nedenlerine değinen ve tek muayyenet kabul etmeyi yanlış bulan Tunç, "Vahdetçiler, Şeniyetçiler ve Kesretçiler"e değinir (Tunç, 2016: 6-9).

5 Eylül 1337/1921 tarihli "Mütefekkirlerimizin Seciyesi Nasıl Keşfedilir" yazısında seciye kavramı ile "sathi, zaman ve mekan ötesi huyu" anlamadığını söyleyen Tunç, kendisi olamayanları "şahsiyetsizler" olarak niteler. "İslam'ın

kalpgahı mukaddes" şehir olarak nitelediği İstanbul'un "ihtilalci seciyeler" yetiştirecek bir şehir olarak algılar. Ona göre milli inkılaba dönüşen Meşrutiyet'in kadimin ataletine alışanlar ile hürriyeti hissetmiş olanların farkını ortaya çıkarmıştır. Bergson'un hamle-i hayat kavramıyla eşlediği "seciyeyi" hakim bir his, bu hissin etrafında teşekkül etmiş ahenkli ruh bünyesini ise şahsiyet olarak gören Tunç, herkesin ruh derinliğinde felsefe izi taşıdığını söyler. Her filozofun kainatla kendi arasında bir münasebet kurduğundan hareketle mütefekkirleri maddeci-ruhçu ayrımı bağlamında mefkureciler ve mefkuresizler olarak ikiye ayırır. Mefkurecilerin ruhaniyeti, mefkuresizlerin maddyatçılığı ruhi bünyelerinde taşıdığını iddia eder. "Madde-ruh, seciye-şahsiyet, mefkureli-mefkuresiz, keyfiyet-kemiyet" ikili kavramlardan hareketle maddeci düşüncenin zafiyetlerine değinir (Tunç, 2016: 4-6).

Bir gencin ilm-i ruh sahasında disipliner bir mantıkla meşgul olma çabası karşısında hayal kırıklığını yaşamasına tanıklığından hareketle 11 Teşrinevvel 1337/1921 tarihinde yazmış olduğu "Mesleksizlik" adlı yazısında ve mahsusat ile hayalat ile uğraşmanın insanların ilk fikir terbiyesi olduğunu söyler. Ona göre ilk medenilerin ruh hakkındaki fikirleri; ya masul-i hayata ya da mahsus bir timsaî madde ve medeniyetin kemali olarak görülen Eski Yunan medeniyetinin ruh hakkındaki görüşlerinin "fakir" ve karanlık olduğunu ifade eder. Fizik ilimlerinin ruhiyata tatbik edilmesinin mümkün olmadığını ruhiyatın zor ilim olduğunu fikrini tekrar eder (Tunç, 2017: s. 4-5).

Darülfünun ziyaretiyle bulunduğu Bursa'da kaleme aldığı 5 Teşrinisani 1338/1922 tarihli "Üç Sınıf" başlıklı yazıda rehber sınıf olarak gördüğü "Gazi-Evliya-Ulema" sınıfın tarihteki şan ve şöhretlerin sebeplerini arar. İstanbul ve Bursa'da en büyük mezarların sırasıyla gazilere, evliya ve ulemaya tahsis edildiğini, kabirlerine olan ziyaretlerin onların diriler gibi olduğunu ve ölmediklerinin bir göstergesi olduğunu söyler. Doğup büyüdüğü topraklarından çıkarılmasına rağmen gazada bulunan Hz. Peygamberin vahdaniyete dayanan mefkuresini Dar'ül İslam'da vücuda gelirken kalanlar ise nifak ve şikak içinde kaldıklarını ifade eder. Daha sonra Dar'ül İslam'ı, Dar-ı Vicdan'a dönüştüren yetişmiş evliyalar, sonrasında kendilerine ziyaretgâh türbeleri olarak mazhar olacak fethedilen yerleri hür ve temiz vicdanlarıyla yıkamışlardır. Ümmet arasında vahdeti itikadı sağlayıcı olan ulema ise hissiyatı güçlü olan ümmeti, akıl ve mantık bakımından da güçlü kılmıştır. Dini mefkurenin ruhları birleştiren kuvvetlendiren

medeniyet (İslam, Hıristiyanlık Yahudilik) haddi kemalini bulmuştur. Ona göre akıl-mantık, felsefe ve ilim bakımından İslamiyet'e karşı rekabet edebilecek bir din yoktur. Milliyet ve medeniyet mefkuresi, hayat ve tabiatla ilişkili olduğu için akıl ve nakilden çok tecrübi olanla (W. James) inşa edilebilir. Bu mefkûrenin yayılması, zamanla yorgunluğu meydana getirmiş bu yorgunluk neticesinde pozitivizme yönelme başlamıştır. İhtisasın önemine dikkat çeken Tunç'a göre, evliya ve ulemanın yerini ihtisas sahibi tecrübi kişilerin aldığını söyler. "İyi bir doktor, hukukçu, mühendis, hikmet-i şinas, kimyager, feylesof" vs. ilahiyat alimlerinin çoğaltılmasının imkanı da gereği de yoktur. Gazilere ise hala ihtiyaç vardır. olduğunu ifade eder (Tunç, 2019: 4-5).

5 Mayıs, Haziran, Kanun-ı Evvel aylarında 1338/1922 tarihinde "Rum Mayası" adlı üç yazı kaleme alan Tunç, ilk yazısında ziraat yapanların sırtından beslenen sahilde olanların seciyesini ifade etmek için "maya" tabirini (pejoratif anlamda) kullandığını söyleyen Tunç, hangi kavme mensup olduğunun antropologlarca tam olarak bilinmediğini Eski Yunanlılar ile günün Rumları arasında fark olduğunu iddia eder. Köklerini Antik Yunan köklerine götüren Avrupa'ya kaçan Rum papazlarının Garp, İslam ve Türklük nefretini yayıp iftira propagandasını başladıklarını ifade eder. Garp'ın Hristiyanlığı Bizans'tan Şark'ın Hıristiyanlığının farklı gören ve Rum mayasının Hristiyanlığı bozduğunu ifade eden. Tunç, Bizans'ın seciyesiziliğine vurguda bulunur. Rumların "Bizans'ın Ayasofya'sı" şaşasıyla Şark Hristiyanlarını Rumlaştırmak istediklerini, İslam'ın ve Türklüğün kuvvetli seciyesini kıracak bir kin meydana getirdiğini yazar. Bizans Rum'unun mayası "zulüm, işkence, kan ve desise" ile yoğrulmuştur. Bizans'ın ceza barbarlıklarından zevk almasını Rum mayasına bağlayan Tunç, Bizans Rumları hakkındaki görüşünü "Fransız tarihçi Charles Diehl hakkındaki görüşleri ile destekler. "En adi çirkef, dessas, alçak, hasis ve sefil bir saray dalkavuğu olarak gördüğü Mihail Psellos'u Bizans'ın en en alçak seciye örneği olarak görür (Tunç, 2018: s. 4-6).

5 Haziran 1338/1922 yayımladığı 2. yazısını General Papulus'un İzmir Kordon'da Türklerin Asya-Sugra'dan 30 yıl mahkum kalacağı konusundaki beyanı üzerine yazmıştır. Yazıda ne Şarklı ne Garplı olarak gördüğü Papulus'u, Bulgarlara dahi çeşitli zulümler yapan 2. Vasillus'a benzetir. olduğunu, olduğunu söyleyen Tunç, sert bir üslupla Rumlar hakkındaki "Kuvvet gördüğünde fino gibi sadık, zaafı hissedince azılı bir kurt" gibi tanımını Edmond About ile teyit eder.

Rumların, Türkler tarafından idare ve terbiye edildiğini ifade eden Tunç'a göre Anadolu ahalini "zapt-u raptı sever, vakur, mert, alicenap, semih, misafirperver, sukuti ve mutedil" olarak tanımlarken Rumları ise "inzibatsız, hafifmeşrep, dessas, nahvetkar, hodperest ve asabi" olarak tanımlar. Rumlar hakkında oldukça sert üslup kullanan Tunç'un bu yazısının toplam altı satırı sansürlü yayımlanmıştır (Tunç, 2018: s. 5-6). 40. sayıdaki üçüncü yazısında Rum damarını "tehlikeli büyü çıkınına", Rum asabiyetini "çıyan dolu mağaraya" benzeterek "ötekileştirici" bir üslup kullanır (Tunç, 2019: s. 7-9).

20 Teşrinisani 1338/1921 tarihli "İhtiyarlar Medeniyeti" adlı yazıda Ahmet Haşim'le yapmış olduğu sohbette; A. Haşim'in edebiyattan mimariye, adetten medreseye, yürüyüşten giyime her şeyin birçok şeyin ihtiyarlara hitap ettiğini, gençliğin yaşamadığını ve gençlerden ihtiyarlara itaat beklendiğini ifade eder. Haşim'in bu konuşmasını kendisini çok etkilediğini, bahsettiği ihtiyarlığın sükûn ve istirahat felsefesine taalluk ettiğini, ihtiyarlığın tembellik olduğunu iddia eden Tunç'a göre biyolojisi kocayanın ruhi hasletleri daraldığında önce his ve fikirler yıkılır, sonra iptidai hissiyatlar kalır neticede hem toplum hep devlet çöker. Civanmert ve yaratıcı kuvvetlerin, ihtiyar mefkûrenin bataklıkları içinde çürür, ve bu bataklık milleti yutar. Gençlerin aldıkları terbiye ve asırlarca süren ananeler, ihtiyar ruhuyla aşılanmış ve çürümüşlerdir (Tunç, 2019: s. 3-6).

Mümtaz insanların olumlu farklılıklarının onları şahsiyetli kıldığı tanımından hareketle Halit Şazi Bey nazarında şahsiyet tanımlaması yapar. Batılı hürriyet anlayışının sorunlu olduğundan hareketle "hakiki hürriyet" tanımı yapar. İlim adamını "Hikmetşinas" kavramıyla tanımlayıp tümevarım-tümdengelim, tecrip-tecrübe, hayatiyet kanunu-maddiyat kanunu, Madde-ruh, seciye-şahsiyet, mefkureli-mefkuresiz, keyfiyet-kemiyet gibi birçok dualiteden hareket ederek dualitelerin birbirine indirgenmesini yanlış bulur. Durkheim sosyolojisinin böyle bir indirgeme teşebbüsü olduğunu düşünen Tunç, maddi ve manevi ilim ve süreçlerin her ikisinin de gerçeklik olduğunu, manevi ilimlerin ayrı bir önem verir. İçtimaiyat ve siyasete dair açıklamalarını da bu düzlemde yapar.

4. Şiir-Deneme ve Çeviriler:

5 Teşrisani 1337/1921 tarihli dergide yayımlanmış olan "Ruh" adlı şiirinde bulut, kanat, gül, su, ok, peri, heves benzetimlerinden ve beden/kafes dualitesinde

hareketle ruh tasviri yaprak ruhun neliğiniğin anlaşılmasının zorluğundan bahseder (Tunç, 2017: s. 4).

11. Teşrinevvel 1337 yılında tarihli 14. Sayısında yayımlamış olduğu "Ruh" (S. 14) adlı şiirde ruhu; bulut, kanat, ok, gölge, heves olarak tasvir edip "kafes-beden", "türbe-kefen" benzetimlerden hareketle ruh tasviri yapar. Şiir haricinde "Ruhun Binbir Gecesi" adlı üç deneme-aforizma yazısı yazan Tunç, 17 Teşrinevvel 1337 tarihli 16. Sayısında yayımlanan "Ruhun Binbir Gecesi" (S. 16) adlı yazısı; "ruh, his-fikir, hayat, tarih, zaman akıl-zeka, hatıra, nezaket" üzerine aforizma türü deneme-aforizma içeriğindedir. (Tunç, 2017: s. 7-8) 5 Ağustos 1338 tarihli aynı adlı deneme tarzındaki yazısında (S. 32) "ahlak, hayat, siyaset, ihtiras, vatanperverlik, fakirlik-zenginlik, fazilet" üzerine aforizma tarzı yazılara devam eder. (Tunç, 2018: s. 4-5). 5 Eylül 1338 tarihli aynı adlı yazı (S. 34) "iç dünya, vicdan, insan, ahlak, sanat, hayat, cemiyet" gibi meseleleri konu edinen aforizma tarzında yazılmıştır.

Dergide yaklaşık otuz kadar telif yazı yazan M. Şekip Tunç'un telif yazısının yarısından fazla (19) çevirileri yayımlanmıştır. Bergsoncu bir çizgiyi takip eden Tunç'un çevirileri Bergson'un makalelerinden oluşmaktadır. Bu makalelerin çevirileri şunlardır; (3) Ruh ve Beden (6), Hakikat ve Şeniyet (4), Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye (6)… Bu makalelerde özetle Ruh ve Beden adlı eserde Bergson'un ruh ve beden ayrımına değinilir. Bergson'un "Pragmatizim" eseri için yazmış olduğu bir mukaddime tarzında olan "Hakikat ve Şeniyet" adlı tercüme makalede Bergson ve W. James'in felsefeleri ve tecrübe, hissiyat, gerçeklik ve akıl konu edinilir. Keşfi nazar ve telepati, dimağ, hayat-ı zihniye ile hayatı dimağiye, hayat ve amel meselelerine değinir.

Mustafa Şekip Tunç'un Dergah Dergisinde Bergson'dan Yapmış Olduğu Çevirilerin Listesi

Sıra No	Çevirinin Adı	Sayı	Tarih	Sayfa No:
1	Şuur ve Hayat	2	1 Mayıs 1337/1921	11-13
2	Şuur ve Hayat	3	16 Mayıs1337/1921	11-13
3	Şuur ve Hayat	5	20 Haziran 1337/1921	11-13
4	Ruh ve Beden	6	5 Temmuz 1337/1921	9-11
5	Ruh ve Beden	7	20 Temmuz 1337/1921	9-11

Sıra No	Çevirinin Adı	Sayı	Tarih	Sayfa No:
6	Ruh ve Beden	8	5 Ağustos 1337/1921	11-13
7	Ruh ve Beden	10	5 Eylül 1337/1921	11-12
8	Ruh ve Beden	11	20 Eylül 1337/1921	6-8
9	Ruh ve Beden	12	5 Teşrinievvel 1337/1921	8-10
10	Hakikat ve Şeniyet	25	20 Nisan 1338/1922	8-9
11	Hakikat ve Şeniyet	26	5 Mayıs 1338/1922	8-10
12	Hakikat ve Şeniyet	27	20 Mayıs 1338/1922	5-6
13	Hakikat ve Şeniyet	28	5 Haziran 1338/1922	8-10
14	Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye	29	20 Haziran 1338/1922	5-6
15	Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye	31	20 Temmuz 1338/1922	4-5
16	Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye	32	5 Ağustos 1338/1922	10-11
17	Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye	34	5 Eylül 1338/1922	7-8
18	Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye	35	20 Eylül 1338/1922	9-10
19	Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye	36	5 Teşrinievvel 1338/1922	5-7

Sonuç:

Dergah Mecmuası'nın ana çekirdek kadrosunun içinde her ne kadar başta Yahya Kemal Beyatlı olmak üzere edebiyat çevresi olsa da Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hasan Ali Yücel, Mehmet Emin Erişirgil gibi felsefeciler de bulunmaktadır. Kurtuluş Savaşı ve TBMM'nin ilanı yıllarında materyalist, pozitivist ve ilerlemeci bir çizgiyi esas alan işgalci bir uygarlık ve anlayış türüne karşı maneviyatçı bir anlayışı ve medeniyet türünü tercih eden Mecmua'da etkili felsefe, spritüalist/maneviyatçı felsefedir. Mustafa Şekip Tunç'un yazıları, bu yaklaşımın en önemli göstergesidir. L. Bayraktar'ın dediği gibi O, materyalist dünya tasavvuruna karşı -yeni- insan, toplum ve evren tasarımı oluşturmaya çalışmış örnek bir düşünürdür (Bayraktar, 2008: 60). Nitekim sanat, ruh, fikri akımlar ve içtimai meselelere değinmesi Tunç'un mevcut süreçler içinde hem yerel hem de çağın anlam haritasını ortaya koymaya çalıştığını gösterir. Genelde Dergah Mecmuası özelde M. Şekip Tunç'un felsefi yazıları ve diğer felsefe bağlamında yazılanlar ülkenin felsefi düşünce birikimine katkıda bulunur.

Kaynakça:

Bayraktar, Levent. Mustafa Şekip Tunç Düşüncesinde Bilimsel ve Felsefi Bilginin Doğası ve Eleştirisi Üzerine, Felsefe Dünyası, S. 48, ss. 56-60.

Tunç, Mustafa Şekip. (2016), Sanatın İç Yüzü, Dergah Dergisi, S. 312, ss. 1-16.

Tunç, Mustafa Şekip. (2016), Bir Şahsiyet, Dergah Dergisi, S. 314, ss. 1-16.

Tunç, Mustafa Şekip. (2016), Hakiki Hürriyet, Dergah Dergisi, S. 315, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2016), Ruha Bir Nazar, Dergah Dergisi, S. 316, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2016), İlmin Mebdelerine Nazaran Kıymeti, Dergah Dergisi, S. 317, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2016), "Hislerimizin Mantığı", Dergah Dergisi, S. 319, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2016), "Cevap", Dergah Dergisi, S. 320, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2016), "Mütefekkirlerimizin Seciyesi Nasıl Keşfedilir", Dergah Dergisi, S. 322, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2016), "İhtiras Nedir?", Dergah Dergisi, S. 323, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2017), "İhtiraslar Nasıl Doğar?", Dergah Dergisi, S. 324, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2017), "Mesleksizlik?", Dergah Dergisi, S. 325, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2017), "Ruh?", Dergah Dergisi, S. 326, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2017), "Spor İhtirası?", Dergah Dergisi, S. 327, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2017), "Ruhun Binbir Gecesi?", Dergah Dergisi, S. 328, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2017), "İhtirasta Faaliyet-i Ruhiye", Dergah Dergisi, S. 329, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2017), "Bedii İhtiras", Dergah Dergisi, S. 330, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2017), "Vezinlerin Can Damarı", Dergah Dergisi, S. 333, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2017), "Siyasi İhtiras", Dergah Dergisi, S. 334, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2018), "Mevzun Olan Şiir Midir?", Dergah Dergisi, S. 336, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2018), "Rum Mayası", Dergah Dergisi, S. 338, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2018), "Rum Mayası", Dergah Dergisi, S. 340, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2018), "Ruhun Binbir Gecesi", Dergah Dergisi, S. 344, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2018), "Resmin Psikolojisi", Dergah Dergisi, S. 345, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2018), "Ruhun Binbir Gecesi", Dergah Dergisi, S. 346, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2019), "Resim ve Metafizik", Dergah Dergisi, S. 348, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2019), "Üç Sınıf", Dergah Dergisi, S. 350, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2019), "İhtiyarlar Medeniyeti", Dergah Dergisi, S. 351, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2019), "Rum Mayası", Dergah Dergisi, S. 352, ss. 1-22.

Tunç, Mustafa Şekip. (2019), "Taklitten İbdaa", Dergah Dergisi, S. 354, ss. 1-22.

Yüce, Sefa. (2012). Türk Edebiyatında Dergah Mecmuası 1921 - 1923**,** İstanbul: Kurgan Yayınevi.